

Галина Лечева

„ИСТОРИЯ СЛАВЯНОБОЛГАРСКАЯ“ — РЕАЛИЗАЦИЯ НА
ПЕРМАНЕНТНОТО ЛИТЕРАТУРНО РАЗВИТИЕ

В литературознанието проблемът за литературната традиция се разглежда като пренос-трансформация на естетически и философски стойности и перманентна интерференция на отделни компоненти от историческата поетика.

Интересно е обаче, че това преосмисляне, този перманентен преход изключва от веригата на литературната ни история старата българска литература. Фолклорът насилствено е нарочен за родилна люлка на българската литература. Още Кр. Куюмджиев в „Бележки върху антологията „Старобългарски страници“ пише: „Културата на нашето Възраждане не произтича естествено от древната култура, макар и като нейно отрицание и реакция на средновековния мироглед... Нашата възрожденска мисъл започва от нищо“¹. В по-ново време Н. Георгиев в своите „Тезиси“² продължава тази хипотеза, като изключва фактора средновековна литературна традиция.

Настоящата интерпретация на Паисиевата „История“ цели да докаже, че историческата поетика през различните епохи осъществява своето движение по законите на спираловидния път и в основата на тази спирала лежи средновековната българска литература.

Архитектониката на творбата дълго време е гордиев възел за литературознанието. Обясняват фрагментарността ѝ с усилието на Паисий да постигне равновесие между политическа и културна история (Р. Пикио), със съчетаването на познавателна и патриотично-публицистична задача (П. Динеков) и т. н. Нещата са по-лесни за разбиране, ако се смени гледната точка за интерпретация.

Произведенията на средновековната литература са моделирани по теоцентричната формула — Бог е семантичният център, изнесен извън контекста на творбата, а около него се подреждат останалите фрагменти. Композицията изглежда мозаечна, но всъщност е центрична. Паисий използва шлифованата поетическа форма. Но в „Историята“ семантичният център не е Бог, а идеята за свободата на България, трансформирана в субстанция още в началото на първа глава.

„Историческо събрание за българския народ“ е конкретно доказателство за перманентния пренос-трансформация на философски и естетически стойности чрез „История славяноболгарская“. Монахът (традицията за книжовник) Паисий експлицира историята за Ной от библейския корпус, трансформира я в субстанция и върху нея изгражда художествения образ на българския народ. В резултат от

творческото префункционализиране на библейския генотип Паисий имплицира идеята за божествения произход на българското племе в помощ на субстанциалната си цел — издигане на националното самосъзнание на българите. Внушението е толкова силно, че придобива онтологично звучене.

Често явление в средновековните литератури е числовата композиция. Естетическата традиция на античния свят, проникнала в средновековната култура на Европа, сакрализира числото три и неговите кратни (трите ипостаси на Бога — Отец, Син и Св. Дух). Не твърдя, че Паисий съзнателно прилага троичната числова композиция, но във II, VI и IX глава е съсредоточен фактологическият историографски материал — „Историческо събрание...“, „...имената на българските крале“, „...имената на българските светци“. Този материал е съобразен със средновековните християнски ценности: божествения произход на племето, неговите светски и духовни водачи.

„Промяната на гледната точка е основен белег на прехода от средновековна към нова литература. Средновековната литература звучи монофонично. Сблъсъкът на гледни точки е възможен само когато авторът полемизира с еретици или представители на други религии. Но това не е равностойно съпоставяне на гледни точки, а безусловно налагане на ортодоксалната над чуждата“³. Паисий използва същата структурна схема: защитавайки „истинската вяра“ — българския род и език, той спори с „еретиците“ — „неразумни и юроде“ — и безусловно налага своята гледна точка, станала лозунг на Българското възраждане: Знай своя род и език! Ново съдържание в стара форма.

На фабулно-сюжетно ниво образът на героя се разкрива чрез движението, което се извършва във времето и пространството (закон за подвижната неизменчивост на героя⁴). Времерпространството на „Историята“ е цялостно, емпирично, конкретно земно. Моноциклите на векторното време са конкретизирани в миналото, настоящето и бъдещето на българите. Пространството е топографски ограничено: България е там, където живеят българи.

За разлика от историографската и агиографската проза на старата ни литература Паисий не следва художествения хронотоп. Хронологичният принцип на излагане на събитията е заменен с „акценти и повторения, прекъсвания“ (Ив. Радев). Но въпреки това фабулата на „Историята“ е редуциран макромодел на средновековното житие:

1. „Полза от историята“ — „един общ казус, целящ да тласне мисълта на читателите по забравените пътища на родното минало“⁵; увод, обясняващ необходимостта да се напише житие на този светец.

2. „Историческо събрание за българския народ“ — Паисиевата интерпретация на библейския разказ за Ной, подсъзнателно може би, повтаря фабулно-сюжетната формула на фабулната експозиция. И днес трудно бихме открили по-славено родно място и по-благочестиви и велики родители за българското племе от Ной и неговото семейство.

3. Историографската част — и в житието, и в „Историята“ третият дял е централен не само по разположение, но и по обем (50 от общо 74 с.). Това е политическата история на България до падането ѝ под властта на турците. Както от житието на Кирил не научаваме кога, къде, как и коя азбука е сътворил светецът,

така и от Паисий не разбираме кога точно е създадена българската държава. В житието този епизод се третира като реализация на библейската постановка, вложена в устата на императора: „Ако ти поискаш това, може да ти го даде Бог“. Паисий набляга на божествения произход на българското племе, което механично налага старобългарската формула: щом е от Бога, значи е истинско, има бъдеще. Стара форма, ново съдържание.

4. Шеста и седма глава съхраняват културната история на България. След смъртта на българската държава чудото на спомена (мощите) се пази и живее в образите на християнските светци и българските книги.

5. Послеслов — „Прибавих и завърших казаните неща в тая историйца...“. Това е заключителната похвала в чест на българския род, за слава и похвала на Христос.

Но в рамките на житийната фабула не се побира „Предисловие към тези, които желаят да прочетат и чуят“, което всъщност осигурява въздействената сила на „Историята“ и прокарва пътя към бъдещето. Лично Паисиево — пише Н. Драгова⁶, — никъде непрочетено, невидяно, неформулирано е това предисловие, превърнало Историята в Програма на Българското възраждане, оказало огромно въздействие върху поколения български възрожденци и накарало мъдрия историк на митрополията в Сремски Карловци — Дмитрий Руварац (един от първите биографи на Йован Раич, смятан за учител на Паисий), да възкликне: „Де да имахме и ние тоя късмет, в такъв смисъл и в това направление да беше ни написал нашият Раич история за своя сръбски народ вместо тези четири големи тома негова история. Или поне от своята голяма история да беше извлякъл кратичка, на сръбски език, в она смисъл и дух, в който Паисий е написал своята“.

Основоположникът на неофройдизма Е. Фром пише: „Ренесансовият хуманизъм следва традициите на късното средновековие и в началния си период достига най-високо развитие на религиозния дух след средните векове“.

Появила се в началото на Българското възраждане, когато търсещият себе си възрожденски хуманизъм в литературата се крепи здраво на християнските нравствени принципи, „История славяноболгарская“ е плод на сложен и мъчителен процес, реализиращ се като перманентно преосмисляне на традицията. Опитът да се анализират някои семантични пластове на „Историята“ от гледна точка на историческата поетика е още един от възможните начини за интерпретация на творбата.

БЕЛЕЖКИ

¹ Кр. Куюмджиев. Бележки върху антологията „Старобългарски страници“. — Лит. мисъл, 1969, № 2, с. 75.

² Н. Георгиев. Тезиси по историята на новата българска литература. — Лит. история, 1987, № 16, с. 12.

³ Кр. Станчев. Поетика на старата българска литература. С., 1982, с. 64 — 66.

⁴ Пак там. с. 92.

⁵ Ив. Радев. Българска възрожденска литература. В. Търново, 1988, с. 103.

⁶ Н. Драгова. Книга за Паисий. С., 1972.

⁷ Э. Фром. Иметь или быть? М., 1990.